

AHİLİK

M. FATİH KÖKSAL

VakıfBank Kültür Yayınları: 0483
Tarih: 0120

AHİLİK
EŞYAYA TESLİM OLMAYAN AHLAK
M. FATİH KÖKSAL

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Ömer Uzunağaç

Kitap Editörü
Ali Kılıç

Sayfa Uygulama
Y mna Sarıkaya

Kapak Görseli
Faruk  zcan

Son Okuma
Muhammet Faruk Ay

VakıfBank Kültür Yayınları
 nkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

  Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ő., 2026

ISBN 978-625-8825-02-2

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek őrartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ő.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İő Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr – info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Temmuz 2026

AHİLİK

EŞYAYA TESLİM OLMAYAN AHLAK

M. FATİH KÖKSAL

M. FATİH KÖKSAL

1961 yılında Kayseri'nin Talas ilçesinde doğdu. 1988'de Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Osmaniye ve Kayseri'de sekiz yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1996 yılında Cumhuriyet Üniversitesine araştırma görevlisi olarak girdi. Aynı yıl içinde Erciyes Üniversitesinde yüksek lisansını bitirdi. Doktora öğrenimini Hacettepe Üniversitesinde *Edirneli Nazmî Mecma'u'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)* adlı çalışmasıyla tamamlayarak 2001 yılında doktor unvanını aldı. 2004 yılında doçent, 2010 yılında profesör oldu. 2019 Ağustos ayında emekli olarak İstanbul Kültür Üniversitesinde çalışmaya başladı. Hâlen aynı bölümde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır. Köksal'ın 39 telif kitabı, çeşitli dergi ve kitaplarda 200'den fazla makale ve tebliği, muhtelif ansiklopedilerde 500'den fazla maddesi yayımlanmıştır. Köksal'ın yayımlanan kitaplarından bazıları şunlardır: *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları* (2005); *Sana Benzer Güzel Olmaz – Divan Şiirinde Nazire* (2006, 2018); *Ahî Evran ve Ahilik* (2006, 2008, 2011); *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori* (2012, 2017); *Son Dönem Divan Şairlerinden Kütahyalı Vasfî Divânı* (2016); *Uzun Firdevsî Manzum Vilâyet-nâme* (2018); *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-necât* (2022).

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Kısaltmalar	11

I. BÖLÜM

BİR ANADOLU EFSANESİ: AHI EVRAN

1	Ahi Evran'ın Hayatı	15
2	Efsanevi Kişilik Olarak Ahi Evran	43
3	Ahi Evran'ın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi	55

II. BÖLÜM

EŞYAYA TESLİM OLMAYAN AHLAK: AHİLİK

1	Köken Olarak “Ahi” ve “Ahilik”	65
2	Kavram Olarak “Ahilik”	75
3	Ahiliğin Anadolu’da Doğuşu ve Gelişimi	77
4	Ahilik ve Fütüvvet	83
5	Ahilik ve Tasavvuf	89
6	Ahilik Bilgisinin Kaynakları	101
7	Ahilikte Törenler	129
8	Ahilikte Mertebeler	145
9	Ahilik ve Edebiyat	149
10	Ahilikte Eğitim ve Ocak Âdâbı	165
11	Delikanlılığın Kitabını Yazarlar	171
12	Ahiler Nasıl Yaşarlardı?	183
13	Zorunlu Bir Dönüşüm: Gedikler ve Loncalar	199
14	Geleneğin Devamı	205

15	Günümüz Değerleri Karşısında Ahilik	215
16	Ahilik ve Kırşehir	225
	Sonuç	229
	Kaynakça	233

ÖNSÖZ

Hayatı hakkındaki bilgilerimiz neredeyse bütünüyle sis perdeleri arasında gizli olmasına rağmen yedi-sekiz asır ötesine ciddi izler bırakan ender şahsiyetlerden biridir Ahi Evran. Onun hayatına dair, sahih bilgi ve belgelere dayanmayan, birtakım tahminlerden ve çıkarımlardan ibaret kurmaca bir hayat hikâyesi geniş kesimlerin yanı sıra bilimsel çevrelerde de kabul görmüştür. Bu kitapta Ahi Evran'ın gerçekte kim olduğu, “aslında kim olmadığı” zemininden yola çıkılarak tespit edilmeye çalışılmış ve Ahi Evran'ın hayatı, kurmacalardan, öngörülerden, tahmin ve tahayyüllerden uzak, belgeler ve kaynaklara dayalı olarak bilimsel temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın Ahi Evran'a dair bölümünü dikkatle okuyanlar, onun hayatıyla ilgili söz konusu “kurmaca”nın neredeyse tek bir parçasının bile doğru olmadığını fark edeceklerdir.

Elinizdeki kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Ahi Evran her yönüyle tanıtılmaya çalışılmıştır. Ancak, hayatına dair somut bilgilerin pek az olduğu hatta iddia edildiği gibi elde henüz ona ait olduğu kesin tek bir eserin bile bulunmadığı bir şahsiyeti yüzyıllar ötesinden bugüne taşıyan şey nedir? İşte onun cevabı olan temel de kitabın ikinci bölümü olan “Ahilik” çerçevesinde ele alındı.

Türk kültür tarihinin temel taşlarından biri olan Ahilik; özelde, toplum dokumuzun öteden beri çok önemli bir kesimini oluşturan esnaf ve sanatkârın, genelde ise toplumun bütün birey-

lerinin adalet, eşitlik, dürüstlük, cömertlik, liyakat, diğerkâmlık, sevgi-saygı gibi erdemlerle donanımlarını amaçlayan, böylece aileden millete ve hatta topyekûn insanlık âlemine varıncaya kadar bütün insanlığın huzurlu, müreffeh, barış ve esenlik içinde yaşamasını amaçlayan bir “insanlık kurumu”dur.

Ahilik, kelimenin gerçek anlamıyla bir kurumsal yapı olarak düşünüldüğünde kuşkusuz ki tarihte kalmış bir kurumdur. Ne var ki necip Türk milletinin genlerine işlemiş bir ruh olarak, bir iman ve kabuller sistemi olarak bize göre hâlâ hayatiyetini devam ettirmektedir. Bir farkla ki; günümüzde Ahiliği yaşatan sosyal yapıdan, daha doğru ifadeyle sosyal kurumlardan mahrumuz. Bizim şahsi kanaatimiz günümüzdeki esnaf teşekkülleri, “esnaf” ve “ticaret” kavramlarını lafız olarak adlarında taşıyan muhtelif odalar, dernekler, vakıflar da Ahilik kurumunun devamı, takipçisi olmaktan epeyce uzaktır. Nasıl bal bal demekle ağız tatlanmazsa retorik olarak Ahilikten bahsetmek veya Ahiliğin mirasçısı olduğunu savunmakla da bu gerçekleşmiyor. Zira üstün ahlaki erdemler üzerine bina edilen Ahilik, gerçek anlamda “özü sözü bir olmak, kendinden vermek, dağıtmak, azla yetinip paylaşmak” gibi sözde kolay ama hakikatte ağır ve mukaddes bir yük ve ulvi insani değerlerle mücehhez bir kurumdur. Günümüzün vahşi kapitalizm çarkında ayakta durmaya çalışan, kalabalıklar içinde yalnızlaşmış, kendini arayan insanımızın bugünkü küresel dünya şartları içinde Ahiliği içtimai bir müessese olarak uygulama sahasına geçirmesi oldukça zordur ama imkânsız da değildir.

Günümüzde Ahiliğin ferdî uygulamalarını yer yer görür, iştiriz. Bu bize bütün bir toplum olarak büyük bir ümit aşılar. Bir turistin milyonlarca lira değerindeki dövizle dolu çantasını el sürmeden sahibine teslim eden taksici esnafının hikâyesi az şey midir? Her birimizin yaşadığı buna benzer irili ufaklı olay-

lar vardır. İşte “imkânsız da değildir” dediğimiz ümit ışığı tam da burasıdır. İnsanımızın özünde hâlâ varlığını devam ettiren bu örtülü bilgiyi toplumca da içselleştirerek kurumsal bir yapıya dönüştürmek. Yani aslında bütün malzeme hazır, mesele ustaları bulmakta...

Bu kitap, Türk milletinin en büyük mefahirinden biri olarak tanımlamakta beis görmediğim Ahiliği ve onun Anadolu’daki yolbaşçısı Ahi Evran’ı her yönüyle tanıtmaya çalışmaktadır. Bütün bilimsel sahalar ve konular gibi bu konuda da yeni ortaya çıkan belge, bilgi ve bulgular mevcut bilgileri yenileyebilmekte hatta büsbütün değiştirebilmektedir. Esas olan elden geldiğince doğruya ve hakikate ulaşmak için hasbiyane sa’y u gayret sarf etmektir. 20 yıldan fazla bir zamandır ilgi sahamız içinde olan bu konuda hep bu gayretin içinde olduk. Yayın danışmanı Prof. Dr. Ekrem Demirli ve proje editörü Ömer Uzunağaç’ın şahsında, bu çabamızın semeresi olan elinizdeki kitabı yayımlayan VakıfBank Kültür Yayınları’na teşekkür ederim.

M. Fatih Köksal
Mayıs 2026, İstanbul

KISALTMALAR

A.E.Ü.	: Ahi Evran Üniversitesi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale/madde
AÜ	: Ankara Üniversitesi
Bel.	: Belediyesi
b.	: bin, binti
bk.	: bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DS	: Derleme Sözlüğü
G.Ü.	: Gazi Üniversitesi
H.	: Hicrî
Hız.	: Hazret-i
Hızl.	: Hazırlayan
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜİF	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.	: Miladi
MÜFEF	: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Nu.	: Numara
öl.	: ölümü

s.	: sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.Ü.	: Selçuk Üniversitesi
t.y.	: tarih yok
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TS	: Tarama Sözlüğü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
v. dev.	: ve devamı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
Yay.	: Yayını / Yayınları
yy.	: yüzyıl
yz. :	: yazma

I. BÖLÜM

BİR ANADOLU EFSANESİ: AHİ EVRAN

AHİ EVRAN'IN HAYATI

AHİ EVRAN'IN ADI

Ahi Evran, hayatı ve eserleri üzerine yapılan pek çok çalışmaya rağmen esas itibarıyla gerçek hayatına dair bilgilerimizin oldukça sınırlı olduğu bir tarihî şahsiyettir. Anadolu'da Ahilik teşkilatının kurucusu ve 32 esnaf zümresinin pîri kabul edilen bu veli zatın adı kaynaklarda değişik şekillerde geçmektedir. Ona babasının adı ve doğum yerine nispetle *Mahmûd b. Ahmed el-Hoyî* (Hoylu Ahmet'in oğlu Mahmud) dendiği ileri sürülmüştür. Ahi şecerenâmelerinde ve 1277 tarihli *Ahi Evran Vakfiyesi*'nde künyesi *Nasruddîn* olarak geçer. Bazı Ahi şecerenâmelerinde *Ni'metullâh*, *Nasîruddîn*, *Mahmûd* ve *Îmâdüddîn* olarak da anılmaktadır. *Ra-davî Fütüvvetnâmesi*'ne göre ise adı *Muhammed*'dir.

Ahi Evran'ın adındaki “Ahi” kelimesinin anlamını, ileride “Ahilik” konusunu işleyeceğimiz bölümün başında geniş bir şekilde ele alacağız. “Evrân” ise Türkçe bir kelime olup “yılan, büyük yılan, ejder, ejderha, canavar” anlamlarına gelmektedir. “Evrân” kelimesinin kökenine dair bir tartışma yoksa da bazı bilim adamları ve araştırmacılar “Evrân”ı tercih ederken bazıları bu adın “Evren” olarak yazılıp okunması gerektiği hususunda ısrarcı görünmektedirler. Evren, Türkçe bir kelime olup “büyük yılan, ejderha” anlamlarına gelmektedir. Ne var ki bu adın eski metinlerde hemen tamamen “Evrân” imlasıyla yazıldığı, “Evren” şeklinin ise oldukça az geçtiği dikkat çekmektedir. “Evren” (اورن)

yerine “Evrân” (اوران) yazımının yaygınlaşmasının, eski metinlerin çoğunda “Pîr-i pîrân, ‘azîz-i ‘azîzân, ser-çeşme-i irfân...” gibi secili (iç kafiye, düzyazıdaki kafiye) sıfatlardan sonra bu uyumu devam ettirmek üzere “Nasîruddîn Ahi Evrân” adının getirilmesi suretiyle “Evrân” adının zamanla kalıplaşmasıyla ilgili olduğu kanaatindeyiz.

Ona neden “Evrân (Evren)” denildiğine dair çeşitli kaynaklarda çok farklı varyantlar mevcuttur. Bunlara Ahi Evrân’ın menkıbevi hayatından söz ederken değineceğiz.

DOĞUM YERİ VE TARİHİ

Ahi Evrân’ın hayatına dair bilgi veren sahih kaynaklardan büyük oranda mahrumuz. Elimizde ona dair küçük bilgi kırıntıları bulunan birkaç fütüvvetnâme, bazı menakıbnâmeler, *Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi* ve Ahi şecerennâmeleri dışında somut belge yok denecek kadar azdır. Bazı tarih ve biyografi kitaplarındaki kayıtlar da ya çok yetersiz ya da bahsettiğimiz menkıbelerden aktarılmış bilgilerdir. Ahi Evrân hakkında yakın zamanlarda yazılıp çizilenlerin çoğu ise bilimsel dayanaktan yoksun, birtakım akıl yürütme, çıkarım, tahmin ve ihtimallerin tarihî gerçeklik gibi takdim edildiği ve devşirme bilgilerin yayılıp gerçek gibi türlü yayınlara konu olduğu dayanaksız değerlendirmelerden ibarettir.

Ahi Evrân’ın nerede doğduğu bilinmemekle birlikte yukarıdaki kayda (Hoylu Ahmet’in oğlu Mahmud) nazaran –eğer söz konusu kaydın yer aldığı eser gerçekten Ahi Evrân’a aitse– Hoylu olduğu söylenebilir. Abdal Musa ve Geyikli Baba gibi büyük evliyaların da doğduğu şehir olan Hoy, IV. Murad devrinde Osmanlı topraklarına katılmış olup Tebriz’in 110 km kuzeybatısında